

DOLGA POT EUHODIJE

V. KOLSEK

Mestni muzej, Celje

Med preteklo svetovno vojno je prišla v celjski lapidarij zgornja polovica nagrobnika (a) s portretom, za katerega se je dalo sedaj — na osnovi stilnih elementov in frakture — ugotoviti, da sestavlja enoto s spodnjim delom (b), poznanim že iz pričetkov minulega stoletja. Tako ima *Celeia* nov, cel in zanimiv dokument.

Nagrobnik je iz pohorskega marmorja, v = 167, š = 62, db = 12, v. č. = 5 cm. Napisno polje obrobljata tordirana stebra s korintskim kapitelom, ki rasteta iz ornamenta suličastih listov in nosita z bršljanovo vitico okrašeno preklado. V polkrožni niši je ženski portret z jagodno ogrlico. Lasje so po sredi razdeljeni, nazaj počesani in na temenu speti v svitek. Levo in desno od niše je palmovo drevo, v zaklinkih sta navzdol plavajoča delfina. Pod napisnim poljem je hipokamp. Ohranjen je tudi zatič nagrobnika — zgornja polovica (a), najdena leta 1942 ob kanalizacijskih delih na Mariborski cesti pred vojašnico, nedvomno *in situ*, nekako sredi severne celejanske nekropole, nato prepeljana v lapidarij; spodnja polovica (b), zabeležena leta 1851, vzidana v cerkvi sv. Duha, kamor naj bi bila prišla od hiše št. 2 na današnjem Trgu V. kongresa; po prvi svetovni vojni prepeljana v lapidarij, kjer sta kosa sedaj sestavljena.

*D(is) m(anibus) | Euhodiae | Fructi | uxor(i) an(norum) xl | ⁵ dom(o)
Epheso | Insequens | ser(vus) fec(it).*

(a) B. Saria, JOeAI 55, 1946 Bbl. 49. B. Perc, AV 2, 1951, 2 s fot. (b) Dorfmann, Wiener Jahrbücher der Literatur, Anzeigebblatt 55, 1851, 24. A. Muchar, Geschichte des Herzogthums Steyermark 1, 1844, 367. J. Seidl, Wiener Jahrbücher der Literatur, Anzeigebblatt 108, 1844, 75. I. Orožen, Celjska kronika, 1854 n. 42. J. Knabl, Codex ducatus Styriae epigraphicus Romanae vetustatis (rk. v Gradcu) 1862 n. 254. G. Schön, Die römischen Inschriften in Cilli, Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli 1894. A. Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Graz 1909, 16. J. Orožen, Zgodovina Celja I 1927, 94 št. 64. V. Hoffiller, B. Saria, Antike Inschriften aus Jugoslavien, Zagreb 1938, 60. CIL III 5251.

Po 4. vrstici poteka fraktura, ki je na ločenih fragmentih onemogočala točno čitanje, zato *c an xl* Schön, Orožen, *io an xl* Hoffiller-Saria.

Napis spada v sredino 2. stoletja,¹ bolj verjetno pred vojne z Germani kot za nje. To izpričuje predvsem pričeska, oblikovana po vzoru Faustine Starejše, kakršno sočasno nosi v bližnjem Šempetru tudi *Kalendina* iz rodbine Ennijev.²

Euhodia je bila rojena torej v začetku Hadrijanove vlade v slovitom maloazijskem mestu Efezu.

Ephesos, grško-orientalska pristaniška postojanka na zahodnem vzhodju pogorja *Messogis* ob globokem zalivu Ikarskega morja, kamor se stekajo orientalske in maloazijske ceste — po njih bogastva — je bil v stiku z vsem tedanjim svetom.³ Drugo stoletje je doba njegovega razcveta, *ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη μητρόπολις τῆς Ἀσίας* postaja vodilna univerza druge sofistike, čedalje močnejša starokrščanska postojanka, ki jo je imel že apostol Pavel za bazo, ki ji je *Ignatius* pisal za Trajana, omenjajo jo Polikarpovo pismo Filipljanom, martiriji Karpa in Papyla za Marka Avrelija.⁴ Mesto je sedež cesarskega namestnika in večno slovito zaradi številnih arhitektonskih mojstrov.

To je svet, v katerem je bila suženjski družini rojena *Euhodia*; suženjski družini, katere gospodarji so bili prejkone trgovci. Njen nagrobnik sam in dejstvo, da ji ga je postavil mož-suženj, kaže na humano vzdušje, ki je v njem prejkone rasla — bolj humano, kot ga izžarevajo sočasni analogni spomeniki, oblikovani pod močnejšim vplivom Rima in rimskega prava, ki zakonitosti zveze med sužnjema ne priznava. Ta humani odnos med ljudmi nižjega socialnega porekla je močan v grških sferah imperija, posebej umljiv prav v Efezu.

Kako je dekle prišlo v Celejo? Kot sužnja v trgovski hiši lahko da v neki zvezi s posli. Močna imigracija orientancev, posebej Sircev in tudi Maloazijcev je v 2. in 3. stoletju opazna ne le v Celeji,⁵ ampak po vseh zahodnih provincah. Povečini je povezana s trgovino ali z religioznimi strujami in s propagiranjem orientalskih kultov. Tako je več kot verjetno, da so se orientalske trgovske kolonije, trgovske ekspozičure velikih obrtnih hiš in krošnjarjev, pod vplivom ugodnih faktorjev — kot so premiki vojnih edinic in pronicanje kultov — že v teku 1. stoletja močno zasidrili posebno v Celeji, večji municipalni postojanki ob važni cesti v južnem Noriku, kar je bilo ugodneje za priseljence kot kolonije ali vojaške točke. V tem ambientu — torej v manjši orientalski koloniji v municipalno urejeni keltski Celeji — je po preselitvi živela *Euhodia*.

Njeno ime — v moški ali ženski obliki — je na Balkanu dokaj razširjeno, pretežno v Salonah,⁶ nekaj v Daciji,⁷ znano tudi v Retiji,⁸ Virunu⁹ in v moški obliki verjetno tudi v Celeji.¹⁰

¹ Cf. tudi B. Saria, o. c.

² J. Klemenc, Portreti treh članov iz rodbine Ennijev v Šempetru v Savinjski dolini, ZUZ, NV 5—6, 1959, 69 ss.

³ Cf. Forschungen in Ephesos, Wien. P. Romanelli, Diz. ep., s. v. ter Enc. Ital., s. v. Büchner, RE V, 2775 ss.

⁴ Eus. h. e. 4, 15, 46/8.

⁵ Npr. AIJ 54, 57.

⁶ CIL III, 2514, 2550, 2415, 2455, 2620, 9256, 9384.

⁷ CIL III, 1388, 7862.

⁸ CIL III, 11901.

⁹ CIL III, 11580.

¹⁰ CIL III, 15524.

Sl. 1. Sestavljeni nagrobnik Euhodie

Abb. 1. Zusammengesetzter Grabstein Euhodias

Moževo ime je dokumentirano v Virunu,¹¹ Solvi in območju,¹² pa tudi v Celeji.¹³ Mogoče gre za ime, priljubljeno in razširjeno posebej med domačini Kelti.

Tudi mož je bil suženj. Pravno njun zakon ni bil priznan, moralno je obstajal, docela odvisen od volje gospodarja oziroma obeh gospodarjev.¹⁴ Ker sta partnerja živela v hišah grško-orientalskega življa, je verjetno, da sta bila deležna več svobode, kot jo dopušča rimsko pravo. Tudi municipalno urejeno mesto podpira to misel. *Municipium* je bil sestavljen v velikem, če ne pretežnem delu, iz peregrinega sloja provincialnih prebivalcev, ki dejansko niso bili od suženjskega dosti različni. Komunalni čut je bil pri njih večji kot pri meščanih v kolonijah, socialne razlike niso bile tako zaostrene, zakonske zveze na dnevnem redu, tretirane morda po lokalno obstoječem pravu.

Čeprav so v Celeji živele tudi plemiške rodbine, kot je bila v tistem obdobju familija Varijev,¹⁵ so te bile tako redke in je v njih — po sili razmer — keltski duh nižjih slojev tako prevladoval, da so odnosi nujno bili familiarni, tem bolj skupni, čim bolj sta jih ista skrb in nevarnost družili. Taka nevarnost so za Antonina Pija postajala mrzlično pripravljajoča se germanska plemena, katerih krvav prodor od Donave do Verone *Euhodia* ni več doživela. Vetrovi so tedaj že napeli jadra njene črne ladje in jo gnali čez morja v večnost, kjer so ji bili spremljevalci v conih le delfini in otožnost preživelih.

ZUSAMMENFASSUNG

Der lange Weg Euhodias

Im Jahre 1942 ist dem Lapidarium in Celje der obere Teil eines Grabsteines (a) zugesandt worden, der bei Kanalisationsarbeiten in der Mariborska cesta ausgegraben worden war. Er lag *in situ*, inmitten der nördlichen Nekropolis von Celeia. Der untere Teil des Grabsteines (b) ist schon seit dem Jahre 1851 bekannt und aufgezeichnet, als er in die Ostseite der Kirchhofmauer der Heiligengeistkirche in Celje eingemauert wurde. Ins Lapidarium wurde er nach dem Ersten Weltkrieg überführt. Beide Teile bilden ein Ganzes, was man jetzt auf Grund von Stilelementen und der Fraktur feststellen konnte. In der halbkreisförmigen Nische ist das Porträt der Verstorbenen. Interessant ist die Haartracht: das Haar ist in der Mitte gescheitelt, zurückgekämmt und im Scheitel zu einer Krone zusammengefasst. Die Inschrift ist von zwei tordierten Säulen umgeben. Der Bruch verläuft durch die vierte Zeile, deshalb die falsche entzifferung der Zeile bei Schön, Orožen *c an xl* und Hoffiller-Saria *io an xl*. Das Grabmal gehört in die Mitte des 2. Jahrhunderts. Zugunsten dieser Datierung spricht die Haartracht nach dem Vorbild der Faustina d. Ä. Im Laufe des 2. und 3. Jahrhunderts ist in allen westlichen Provinzen und so auch in Celeia eine starke Immigration von Orientalen bemerkbar. Euhodia kam als Sklavin einer der zugesiedelten Familien nach Celeia, wo ihr nach ihrem Tode von ihrem Mann — auch einem Sklaven — dieses Grabdenkmal errichtet worden ist.

¹¹ CIL III, 4784, 4848, 4860.

¹² CIL III, 5388, 5427.

¹³ CIL III, 5255 *Insequens Celeian(orum)*.

¹⁴ M. Kaser, Das römische Privatrecht I, 1955, 245 s.

¹⁵ CIL III, 5211—5215.

DVA DROBCA STEKLENIH POSOD Z ZLATOM IZ PETOVIJE

IVA MIKL

Mestni muzej, Ptuj

Med gradivom, ki ga hrani ptujski muzej v svojih depojih, sta tudi dva zelo zanimiva fragmenta steklenih posod. Pred nami sta dva fragmenta tako imenovanega zlatega stekla, torej steklenih posod, kjer služi za okras zlata lamela ali zlata nit. Dasi so podatki o obeh predmetih, kakor bomo videli, silno skromni, sta vendar zelo zanimiva za sliko materialne kulture v Petoviji. Steklo te vrste je zelo redko, zlasti v naših krajih, kjer v drugih najdiščih podobnega ni moč zaslediti.¹

Prvi fragment, inv. št. 982, inventar drobnih rimskih najdb, so našli leta 1916 na parc. 290 k. o. Zgornji Breg v neposredni bližini 5. mitreja. Zdi se, da je predmet slučajna najdba na sicer razmeroma dobro raziskanem arheološkem zemljišču. Pet cm veliki fragment je verjetno dno plitve skodelice. Steklo je brezbarvno, precej debelo, saj znaša debelina ene plasti do 4 mm. Na dnu je vložena krožna lamela pod plast stekla, čez lamelo pa je pripojeno šele pravo diskasto dno, enaka steklena plast. V zlato lamelo so vprasanjeni detajli risbe z iglo za radiranje, kot je to pri tej tehniki v navadi, da je risba prozorna.¹ Steklo je nekoliko razpokano, notranja površina nad zlato lamelo je irizirana, da so nekateri detajli slabše vidni, vendar je iz ohranjenega dela risbe mogoče jasno razbrati upodobitev ležčnega jagnjeta (glej sliko 1). Detajli risbe so zelo lepo izdelani, npr. volna na stegnu in parkelji.

Pred nami je torej fragment značilne steklene plitve skodelice z zlatim dnom (fondo d'oro). Te plitve skodelice so nadomeščale zlate kovinske posode z vloženi emajlnimi slikami in dragimi kamni. V večjem številu so zlasti med najdbami v katakombah in so prevzele ob kristjanizaciji rimske javnosti vedno večje število krščanskih nabožnih podob in simbolov za vsebino, da so postale malone značilen pojav v starokrščanski umetni obrti. A nasploh so bile, zlasti v pozni antiki, tipičen izdelek rimske, italške umetne obrti in med njimi moremo slediti prav serijske izdelke. Razvoj tehnike zlatih stekel pa lahko zasledujemo od 2. do 6. stoletja po n. š. Sodeč po nekaj najdbah, je prišla tehnika v Italijo z Vzhoda, večina najdb razvite tehnike pa je iz Rima. Od tod so se izdelki razširili po evropskih provincah.

¹ Stekla te vrste ni niti v zbirkah ljubljanskega muzeja iz najdišča Emona ali Neviodunum niti v zbirkah arheološkega muzeja v Zagrebu. Za podatke se zahvaljujem tov. P. Petruju in tov. B. Vikič.